

Kolbusz, Adam

"Przestrzenie księdza Cogito", pod red. Stanisława Wszółka, Tarnów 1996 : [recenzja]

Studia Teologiczne 15, 401-404

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przestrzenie księdza Cogito, praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Wszółka, wyd. BIBLOS, Tarnów 1996, ss. 272.

Przestrzenie księdza Cogito jest tomem dedykowanym ks. prof. Michałowi Hellerowi z okazji jego sześćdziesiątych urodzin. Osobę „księdza Cogito” - jak nazywano ks. Hellera - przybliżył nam bp Józef Życiński w artykule wprowadzającym.

Wystarczy wspomnieć, że dostojny Jubilat jest kierownikiem Katedry Filozofii Przyrody Nieożywionej na Wydziale Filozoficznym PAT, Rektorem Instytutu Teologicznego w Tarnowie, członkiem Papieskiej Akademii Nauk oraz licznych krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych, i wreszcie autorem licznych publikacji, które wywarły duży wpływ na umysły wielu przyrodników.

Ideą przewodnią prac badawczych ks. Hellera jest poszukiwanie wspólnych płaszczyzn naukowych pozwalających „zspolicć dorobek nauk przyrodniczych z osiągnięciami filozofii i teologii w spójnej wizji świata”.

W skład tomu wchodzi szereg artykułów autorstwa przyjaciół i uczniów ks. profesora o treści z zakresu jego zainteresowań:

- *Cogito sześćdziesięcioletni* - bp. Józef Życiński;
- *O pożytkach rozmowy przy stole* - Krzysztof Zanussi;
- *Czy i jak fizyka może wyjść z obecnego kryzysu* - Andrzej Staruszkiewicz;
- *Matematyka a język i nauka* - Mieczysława Lubański;
- *Matematyczność doświadczenia* - Małgorzata Głódź;
- *O czasie i świadomości* - Andrzej Fuliński;
- *Prosty model ilustrujący paradoks Einsteina, Podolsky'ego i Rosena* - Kacper

Zalewski;

- *Przypadek i konieczność* - Marek Szydłowski i Piotr Śmiałek;
- *W poszukiwaniu teorii ostatecznej* - Leszek M. Sokołowski;
- *O modelach w kosmologii* - Tadeusz Sierotowicz;
- *Pierwsze uwagi o poznawaniu powinności* - Leon Koj;
- *Kilka uwag o filozofii nauki J.M. Bocheńskiego* - Zbigniew Wolak;
- *Problem racjonalności poznawczej a współczesny postmodernizm* - bp Józef

Życiński;

- «Kreacjonizm naukowy» w świetle wiary i badań naukowych - Szczepan W. Ślaga;

- *Teoria i doświadczenie w nauce i teologii* - Stanisław Wszółek; oraz obszerny spis publikacji ks. prof. M. Hellera.

W artykule wprowadzającym (*Cogito sześćdziesięcioletni*) autor przybliżył nam osobę „księdza Cogito”, mówi o kształtowaniu się osobowości i zainteresowań (czyli rozległości przestrzeni myślowych) i przepojeniu życia ks. Hellera konsekwentnym poszukiwaniem prawdy.

Kolejny artykuł cenionego twórcy sztuki filmowej, Krzysztofa Zanussiego (*O pożytkach...*) dotyczy problematyki integracji kultury, również istotnej dla dorobku naukowego Jubilata. Autor mówi o skomercjalizowaniu współczesnej sztuki, o tym, że w czasie, kiedy nie ma powszechnych odniesień, trudno jest tworzyć dobrą sztukę. Musi ona dostosować się do nowej rzeczywistości, do tego, że w jej zjawiskach uczestniczy o wiele więcej ludzi, o wyższej średniej wiedzy i wykształcenia niż kiedyś. Jak

pisze Zanussi „*wchodzimy w nowe czasy*” - czasy kultury audiowizualnej i nie ma odwrotu.

Dalej następuje praca A. Staruszkiewicza. Próbuje ona odpowiedzieć na pytanie: czy i jak fizyka może wyjść z obecnego kryzysu? W związku z tym wysuwa myśl stworzenia zakonu dla naukowców. „*Nigdy jeszcze nie wypróbowano takiej formy życia, polegającej na połączeniu współcześnie rozumianej twórczości naukowej z życiem zakonnym*” - pisze autor i wymienia dwa czynniki sprzyjające stworzeniu takiej reguły zakonnej:

1 - przerost rywalizacji dla zdobycia sławy nad autentycznym uprawianiem nauki;

2 - duże zapotrzebowanie na różne substytuty religii (pieniądze płynące do kieszeni różnych astrologów, sekciarzy przynajmniej w części mogłoby pokryć koszty badań).

M. Lubański w artykule *Matematyka a język i nauka* próbuje rozstrzygnąć problem, czy matematyka jest językiem czy nauką. Autor ukazuje złożoność tego zagadnienia, stawiając je jako problem otwarty, wart dalszego namysłu metodologiczno-filozoficznego.

Matematyczność doświadczenia M. Głódź jest pracą zainspirowaną przez problematykę, chyba wszechobecną w badaniach ks. Hellera, jaką jest matematyczność przyrody. Jest to matematyka przez duże „M” czyli odwieczna struktura, porządek wszechświata, podczas gdy nasza matematyka (przez małe „m”) jest tylko odbiciem tych struktur, powstałym w procesie ewolucyjnym. Autorka dzieli się swymi uwagami na temat najniższego, najbardziej dostępnego nam poziomu, czyli styku tworzonej przez nas matematyki z kontrolowaną, czy tworzoną częścią rzeczywistości filozoficznej czyli eksperymentem. Podejmuje problematykę:

- „naturalnej” matematyczności doświadczenia i doświadczenia w roli problematyzacji matematyczności;

- idealizacji;

- nie-matematycznych elementów doświadczenia.

Artykuł A. Fulińskiego (*O czasie i...*) traktuje o obecnej w przestrzeniach „ks. Cogito” problematyce huserlowskiej teorii retancjonalno-protencjonalnej świadomości czasu. Autor przeprowadza jej fenomenologiczną analizę i formalizuje w postaci całki:

$$J/t = \int_{t-\tau_2}^{t+\tau_1} dt' j/t' / \phi/t-t' /$$

gdzie:

$t=0$ - oznacza aktualne „teraz”;

j/t - obserwowane zjawisko jako takie;

ϕ/t - funkcja retencji - protencji mająca maksimum dla $t=0$ i szybko zanikające dla $t \rightarrow \pm\infty$;

J/t - obserwowane zjawisko takie, jakie rejestruje obserwująca świadomość;

τ_1 - zakres retencji;

τ_2 - zakres protencji;

w zastosowaniu do aparatury całka ta opisuje wynik pomiaru czegokolwiek, co zmienia się w czasie.

Następna praca K. Zalewskiego (*Prosty model...*) obrazuje w prosty sposób paradoks Einsteina, Podolsky'ego i Rosena na modelu skarpetek o różnych kolorach i długościach. Sam paradoks dotyczy założenia braku oddziaływań na odległość.

Kolejna praca M. Szydłowskiego i P. Śmiałka (*Przypadek i konieczność*) jest refleksją nad tym, czy w świecie opisywanym w ramach fizyki klasycznej jest miejsce dla zdarzeń losowych. Autorzy obrazują to na przykładzie rzutu monetą i udowadniają (matematyka zastosowana tutaj dla przeciętnego czytelnika jest swego rodzaju sztuką), że Przypadek i Konieczność nie są tu ze sobą sprzeczne, lecz przewidywane wyników jest trudne ze względu na tzw. własność WNC (własność nadwrażliwej czułości) odpowiadającego jej układu dynamicznego opisującego ruch.

Następny artykuł M. Sokołowskiego (*W poszukiwaniu...*) dotyczy problemu istniejącego już od dawna - zasady wszystkiego. Autor podaje krótką historię prób sformułowania teorii ostatecznej sięgającą jeszcze starożytnych greków. Rozważając możliwość odkrycia takiej teorii podejmuje dyskusję dotyczącą uprzedzeń w stosunku do redukcjonizmu obiektywnego i odróżnia go od absorbowania teorii węższych przez ogólniejsze, zarysowuje różnice między prawdziwością a dowodliwością teorii naukowej.

Według autora teoria ostateczna będzie tylko punktem przelomowym, a nie końcem rozwoju fizyki, i czego byśmy się po niej nie spodziewali, to duszy ludzkiej z jej pomocą nie poznamy.

Dalej następuje artykuł T. Sierotowicza (*O modelach...*). Zagadnienie to, mieszczące się w zakresie filozofii nauki, dotyczy tzw. metodologii „zewnętrznej” kosmologii. Model kosmologiczny jest modelem teoretycznym, ponieważ nie da się z zewnątrz obejrzeć całości wszechświata jak np. samochodu. Dlatego też kosmologia jako nauka kontrolowana i graniczna, rozważa możliwe modele „Wszechświatów” próbując znaleźć jeden właściwy. Autor przedstawi metodologię kosmologii w jasnym schemacie możliwej syntezy.

W następnej pracy (*Pierwsze uwagi...*) L. Koj przedstawia badania nad poznaniem powinności przy założeniu, że cele są już znane.

1 - polega na wykonywaniu założonych powinności i obserwowaniu, czy realizują się cele je wyznaczające;

2 - opiera się na pojęciu potrzeby;

3 - związane jest z pojęciem dobra.

Zwraca też uwagę na obiektywizm pojęć „potrzeba” i „dobro”, który pociąga za sobą obiektywizm pojęcia „powinność” nie wyczerpując jednak całości problemu.

Kilka uwag o filozofii nauki J.M. Bocheńskiego Z. Wolaka jest próbą wskazania niewystarczalności logiki (przynajmniej w zakresie przyjętym przez Bocheńskiego) do opracowywania pewnych problemów filozofii nauki. Autor swoje rozważania oparł głównie na pozycji *Współczesne metody myślenia* - J.M. Bocheńskiego, podejmując dyskusję na tematy:

- istnienie logiki indukcji;

- definicji w nauce;

- wartości poznawczej nauki;

- sensu semantycznego i weryfikowalności zdania;

- metod rozumowania i ich zastosowania w nauce;

- indukcji jako metody nauk przyrodniczych.

Artykuł ten zawiera przede wszystkim uwagi krytyczne pod adresem filozofii nauki proponowanej przez Bocheńskiego, nie deprecjonując jednak zupełnie jej wartości. Wspomniana wyżej pozycja daje jednak jasny obraz metod stosowanych w naukach współczesnych.

W kolejnym artykule (*Problem racjonalności...*) bp J. Życiński podejmuje problematykę racjonalności poznawczej w stosunku do współczesnego postmodernizmu, będącego obecnie przedmiotem fascynacji wielu środowisk akademickich w Polsce, podobnie jak kilkadziesiąt lat wcześniej - marksizm, do którego jest po części podobny. Ks. Heller w swoich pracach broni racjonalności poznania. Autor odnosi się krytycznie do tego nurtu, aczkolwiek nie dyskredytuje go totalnie. Postmodernistyczne analizy, jeśli są w odpowiednim stopniu uzasadnione, mogą mieć jakąś wartość w dziedzinie filozofii, kultury, etyki, czy nauk społecznych.

Sz.W. Ślaga (*«Kreacjonizm naukowy» w...*) podejmuje krytykę kierunku skrajnie fundamentalnego i antyewolucjonistycznego jakim jest „kreacjonizm naukowy”. Autor wykazuje tu brak pewnej „moralności myślenia (zręby teorii moralności myślenia i swoistej teologii nauki próbuje stworzyć ks. Heller), nienaukowość argumentów, niewłaściwe interpretowanie tekstów Biblii (wręcz sekciarskie) a także niezgodność z nauczaniem Kościoła. Idea ewolucji nie jest tak sprzeczna z wiarą jak chcieliby tego „kreacjoniści naukowi”.

Ostatni artykuł (*Teoria i doświadczenie...*) S. Wszółka mieści się w ramach polemiki: nauka-wiara. Jest to próba zastosowania pewnych osiągnięć filozofii nauki do teodycealnego problemu istnienia Boga. Autor ukazuje powolne odchodzenie od dogmatu niewzruszonej bazy empirycznej w kierunku poglądu o wzajemnym powiązaniu teorii i danych w nauce empirycznej. Następnie ukazuje problem danych w teologii, koncentrując się na doświadczeniu religijnym. Próbuje ukazać, że wypracowany w filozofii nauki model teorii wiedzy można dopasować do teologii. Ocenia krytycznie projekt zbudowania „naukowej teologii” skłaniając się ku proponowanej przez ks. M. Hellera teologii nauki.

Przestrzenie księdza Cogito jest pozycją zasługującą bardzo na uwagę. Ukazuje ona rozległość przestrzeni myślowych ks. Michała Hellera, pewien obraz jego dorobku naukowego, ale zawiera też elementy światopoglądowe (np. artykuły dotyczące „kreacjonizmu naukowego” i post modernizmu) mogące mieć wpływ na prawidłowe uformowanie poglądów zwłaszcza takich jak ja młodych ludzi. Dlatego też zwłaszcza im poleciłbym ten tom.

Adam Kolbusz

Michał Heller, Józef Życiński, *Dylematy ewolucji*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 1996, s. 253

Bardzo aktywne w ostatnich latach Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” rozpoczęło edycję nowej serii wydawniczej „Universum”. W ubiegłym roku ukazały się w niej dwie pozycje Michała Hellera i Józefa Życińskiego „Dylematy ewolucji”, oraz praca zbiorowa „Obrazy świata w teologii i naukach przyrodniczych”. Pragnę w tym miejscu zatrzymać się na chwilę przy pierwszej z wymienionych prac.